

De Toorts

Blauw in de natuur

IVN Zuid-Kennemerland

NUMMER 84

JUNI 2011

OVER DE TOORTS EN IVN ZUID-KENNEMERLAND

De Toorts is het blad van IVN Zuid-Kennemerland. De naam symboliseert de fakkel waarmee de afdeling haar boodschap uitdraagt. Het IVN, Vereniging voor natuur- en milieueducatie, is een vereniging van vrijwilligers, die wil bijdragen aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu en landschap. Zo'n 18.000 leden zetten zich actief in voor natuur en milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten. Verspreid over Nederland heeft het IVN ruim 170 afdelingen.

Lid of donateur

Leden van het IVN zijn per definitie actief binnen de afdeling. Zij hoeven geen natuurgids te zijn, er zijn voldoende andere activiteiten waar mensen bij nodig zijn.

Mensen die het werk van het IVN een warm hart toedragen maar niet actief willen zijn, kunnen de afdeling financieel steunen. Er kunnen niet genoeg donateurs zijn! Mede door hun steun kunnen wij een groot publiek betrekken bij onze gratis educatieve activiteiten.

Leden en donateurs ontvangen driemaal per jaar De Toorts. Leden ontvangen bovendien het kwartaalblad 'Mens en natuur' van IVN Nederland. De jaarbijdrage is voor leden minimaal € 16,50 en voor donateurs minimaal € 15.

Contactgegevens

Bestuur

Jany van Dijk (voorzitter), Heidi van der Marel (secretaris), Cor Vlot (penningmeester), Herm Zweerts (lid, ledenadministratie), Leen Parlevliet (lid; public relations)

Postadres: Jacob van Heemskerklaan 12, 2121XZ Bennebroek

E-mail: ivnzk.bestuur@gmail.com; ivnzk.peningmeester@gmail.com

Bank: 19.83.08.728 (Triodos bank) t.n.v. IVN Zuid-Kennemerland te Heemstede

Ledenadministratie: ivnzk leden@gmail.com

Werkgroepen

Cursussen Jan Saveur, 023-527 6896, m.saveur@planet.nl

Excursies Helga Frömming, heksenhuisje@gmx.com

Excursieplanner Karin Obbink, karin.obbink@planet.nl

Groene Winkel Meins van der Wal, 023 - 538 2839, ivnzk.groenewinkel@gmail.com

Haarlemmermeer Anneke Wegman anneke.wegman@nmch.nl

Kinderen Frank Jansen, 023 - 529 0984, ivnzk.kinderen@gmail.com

Milieu Nico Wisse, nico.wisse@online.nl

Natuurinformatiecentrum Schalkwijk, 023 - 545 0082, theresevangroeningen@planet.nl

Natuurbelangen Hans Kerkhoff, 023 - 528 8577, ivnzk.natuurbelangen@gmail.com

Natuurwerkgroep Marc van Schie, 023 - 535 1239, ivnzk.natuurwerk@gmail.com

Oeverzwaluwen Marcel Schalkwijk (Vogelwerkgroep ZK), 023 - 563 6888, marcel.schalkwijk@quicknet.nl

Promoteam Marc Eriks, 023 - 551 4428, marc@phoenixsailing.com

Toorts Jonne Misset, 023 - 527 4950, ivnzk.toorts@gmail.com

Excursies op aanvraag Ok Overbeek, 06-31305324, ivnzk.excursies@gmail.com (stuur een email of een sms)

Toortsdistributie Hennie Terpstra, 023-5425205, sietse_hennie@hotmail.com

Mediacontacten Marc van Schie, 023 - 535 1239, ivnzk.publiciteit@gmail.com

Website Jan-Willem Doornenbal, Ok Overbeek, ivnzk.webbeheer@gmail.com

Materialen Leo v/d Brugge, 023 - 526 1584

Meer informatie over het IVN Zuid-Kennemerland is te vinden op de website www.ivn.nl/zuidkennemerland

Daarom is het fijn IVN-er te zijn

Laurien van der Vaart is nog niet zo heel lang lid van het IVN maar weet al bijna haar hele leven dat het bestaat. Rond haar zestiende jaar werd zij actief in Zuid-Holland in een groep Landschapsbeheer en ook tijdens het jongerenkamp was zij actief bezig in de natuur. Blij hier meisjes te ontmoeten die net als zij meer interesse hadden in de natuur dan in make-up en uitgaan.

Bezig zijn in en met de natuur is niet alleen al heel lang haar hobby, zij volgt nu ook een deeltijdstudie Natuur-en Milieu-educatie, al is die meer gericht op het werken in en met groepen mensen. Om meer te weten te komen over de natuur wil ze de nieuwe natuurgidsencursus gaan volgen. Als dat in tijd tenminste te combineren valt.

Laurien is actief binnen de kindergroep omdat zij het heerlijk vindt om samen met kinderen op ontdekking te gaan in de natuur. Als volwassene kijk je dan ook vanuit die ander kant en dat is verrassend. Laurien: "Ik vind het leuk om samen met kinderen de natuur te ontdekken, niet alleen met mijn eigen kinderen. Ik ben mee geweest met de kindere excursie in Koningshof en de kleine beestjesexcursie in Ter Kleef. Maar het liefst zou ik vooraan de groep lopen en niet achteraan." Ook lijkt het haar leuk om te zijner tijd met mensen uit haar buurt actief bezig te zijn in een natuurgebiedje in de omgeving. En wie weet lezen we daar dan iets over in De Toorts.

Colofon De Toorts

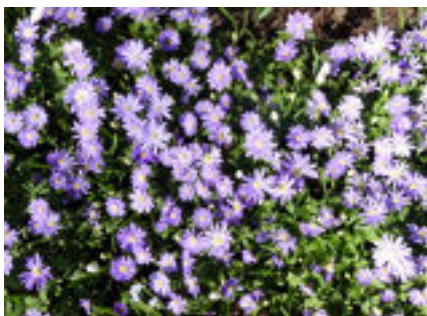
Redactie Esther van den Braak, Jan-Willem Doornenbal, Marisca van der Eem, Bertine Hagmeijer, Theo Litjens en Jonne Misset

Bijdragen van Yneke Bettink, Jany van Dijk, Jolanda Giling, Albert Laterveer, Cora Miltenburg, Jan Saveur, Johan Stuart, Dik Vonk, Patrick Wokke
Foto voorkant: Esther van den Braak
Druk SMIC Arnhem (smic.nl); op papier 'Helo' (met FSC-keurmerk)

De volgende Toorts komt half oktober 2011 uit. Kopij hiervoor kunt u vóór 1 september digitaal aanleveren via ivnzk.toorts@gmail.com

VAN DE REDACTIE

In de vorige Toorts is uiteengezet welke betekenissen het begrip vorm - of zo u wilt verschijningsvorm - in de natuur om ons heen kan hebben. We hebben daarbij vastgesteld dat ook kleuren daaronder te rangschikken zijn. De keuze voor kleur als volgend thema is dan ook een logische stap. In dit nummer van de Toorts is gekozen voor een aantal verschijningsvormen van de kleur blauw.

De 'blauwe draad' vormt de kleurstof cyaan, die wij meestal met turquoise aanduiden. Deze stof is te vinden in alle blauwe bloemen en vruchten, maar ook in de zomerse blauwalg. Ook vogels danken in veel gevallen het

Foto: Wim Lutgerink

Help

Voor de natuurgidsencursus 2011-2012 willen we het boek 'Zelf de Natuur in' weer als basisboek gebruiken. Helaas is het overal uitverkocht. We hebben tot nu toe tien exemplaren bij elkaar gescharreld. Wie is bereid een exemplaar te verkopen of voor de duur van de cursus uit te lenen? Graag een berichtje sturen naar Wim Swinkels via wimjamswinkels@cs.com.

blauw in hun verenpak aan deze kleurstof. Hoe dit allemaal precies zit met de kleurstof cyaan, leggen we u uit. Natuurlijk is er ruim aandacht voor het verenigingsnieuws. We doen verslag van het geslaagde zee-evenement en brengen een bijzondere excursie onder uw aandacht. Een actieve IVN-er krijgt een spotlichtje in de rubriek *Daarom is het fijn om IVN-er te zijn*, en u kunt lezen en zien hoe het voltallige bestuur een olijke vogelexcursie mee-maakte.

U wordt dit keer gevraagd twee soorten waarnemingen door te geven, en wel van de huismus en van een nieuw soort snuitkevertje. Over het hoe en het waarom leest u elders in dit blad.

Tot slot vragen we uw aandacht voor het bijzondere eendenpaar dat een van onze leden heeft gespot en waarover ze een leuk verhaal heeft geschreven. De redactie is altijd erg blij met zo'n ingezonden artikel.

Theo Litjens

Foto: Esther van den Braak

INHOUD

Fijn IVN-er te zijn	2
Redactioneel	3
Info gidsencursus	3
Van het bestuur	4
Stokroosnuitkever	5
Brief Clara de Jong	5
Vergeet-mij-niet	5
Hyssop	6
Wede	6
Straatje om	7
Levend blauw	8
Zee-evenement	8
Gewone ereprijs	9
Blauwnageltje	9
Blauw bloeien	9
Heimans' kruidenthee	10
Vreemde eenden	10
Het blauwe gevaar	11
Mussentelling	12
Wauw! Blauw!	12-13
Activiteitenprogramma	14-15
Foto's bij het thema	16

NATUURGIDSENCURSUS VAN START

Onze natuurgidsencursus 2011-2012 gaat op 5 september dit jaar van start. De selectie van de cursisten zal voor 1 juli afgerond zijn. De diploma-uitreiking is gepland op 9 februari 2013.

In onze omgeving is er veel belangstelling voor deze cursus. In het afgelopen jaar hadden al dertig mensen interesse getoond. Zij kregen persoonlijk bericht om zich alsnog formeel aan te melden voor de verplichte informatieavond. We leggen op die avond veel nadruk op de grote inzet die verlangd wordt van de cursisten en de bereidheid om na afloop actief te worden in de afdeling. Wie zich dan niet laat ontmoedigen, geeft zich vervolgens op voor het persoonlijk interview. Deze keer krijgen we 57 interviews. We zullen veel mensen moeten teleurstellen, omdat er maar plaats is voor dertig cursisten. We hebben speciaal cursisten uit de Haarlemmermeer geworven; tien mensen hebben zich aangemeld. Onze werkgroep Haarlemmermeer organiseert daar al activiteiten. In de natuurgidsencursus geven we veel

aandacht aan integratie in de afdeling. De cursisten die zich later op de Haarlemmermeer willen richten, krijgen door de band met onze afdeling in ieder geval een goede start.

Onze cursus is inmiddels goedgekeurd door het Cursushuis van IVN Nederland, het cursusprogramma ligt vast, inclusief het cursusweekend. Nieuw is het mentorschap. We vragen onze gidsen om gids-mentor te worden voor groepjes van vier cursisten. Die groepjes worden dan meegevraagd bij het voorbereiden en het uitvoeren van excursies.

Het cursusteam bestaat uit Erna Schreuder, Anneke Wegman, Yvonne Roep, Patrick Wokke, Wim Swinkels, Arend Reinink en ikzelf als coördinator. De cursus vraagt veel inzet van ons voor een lange periode, maar we verheugen ons er op. Daarbij rekenen we op de steun van de leden van onze afdeling, om bij te dragen als docent, excursiegids, mentor of begeleider van stageprojecten.

Jan Saveur, coördinator

OUDE LEDEN, NIEUWE LEDEN

Zondagsmorgens vroeg vind ik de mooiste tijd om iets over onze vereniging te schrijven. Er rijdt nog weinig verkeer, zodat je de vogels goed kunt horen zingen. Sinds een paar weken weet ik er een paar te duiden, geleerd van IVN-gids Wim Lutgerink. Het bestuur vroeg Wim een excursie te verzorgen, als afscheidscadeau voor Robbert Jan de Bruijne, die het bestuur heeft verlaten. Leerzaam was het, met wat gekkigheid erbij, zoals alleen Wim dat kan: op de foto ziet u het voltallige bestuur, getooid met een IVN-hoed. Op de Algemene Ledenvergadering in maart dit jaar namen we formeel afscheid van Robbert Jan als penningmeester. Hij was een zeer

gewaardeerd bestuurder; het was voor hem steeds een uitdaging om ons jaarlijkse positieve saldo te handhaven, terwijl hij mee waakte over de kwaliteit van onze activiteiten. Hij was voor het bestuur een bakken, een stabiliserende factor. Robbert Jan, heel erg bedankt voor alle jaren ondersteuning van en inzet voor onze club.

Tijdens de ledenvergadering werd de installatie van Cor Vlot en Heidi van der Marel als nieuwe bestuurders, door de aanwezige leden goedgekeurd. Welkom Heidi, welkom Cor. Opnieuw kon het IVN-ZK jubilarissen huldigen voor hun 25-jarige lidmaatschap.

Anneke Wegman is een superactief lid, dat zich steeds weer laat zien als een kundige gids met een groot organisatietalent. Anneke stond altijd klaar voor de afdeling, niet alleen als gids

maar ook als organisator van talloze zaken. Zij is kritisch en stelt onvermoeibaar moeilijke vragen aan beleidsmakers. Zij doet dat via bestaande kanalen, maar ook via nog ongebaande paden. Eric van Bakel wordt door velen gezien als een van de beste gidsen van IVN-ZK. Eric heeft naast zijn drukke activiteitenprogramma altijd tijd voor een grondige discussie over wat wel en wat niet goed is voor de natuur. Zijn excursies zijn interessant, met leuke anekdotes en veel wetenswaardigheden. Marc van Schie kwam 25 jaar geleden bij het IVN als jeugdlid en heeft zich in al die jaren, naast zijn niet aflatende enthousiaste natuurwerkdagen en andere activiteiten, ontpopt als

waar de natuur en het milieu de aandacht krijgen die ze verdienen. Mede door de inzet van alle vrijwilligers is het mogelijk om die belangen voor het voetlicht te brengen. Zo kunnen alle inwoners van Zuid-Kennemerland daar kennis van nemen.

Het Sinterklaascadeau voor alle gidsen, een IVN-badge en bodywarmer of rugzak, is door Marc Eriks ingekocht, verspreid en op de foto gezet. We kunnen trots zijn op onze 'eigen spullen'.

Rest mij u allen een goede, groene en rustige zomer toe te wensen!

Jany van Dijk, voorzitter

OP ZOEK NAAR DE STOKROOSSNUITKEVER

Zonder dat de redactie dat gepland heeft, vormt dit artikel van stads-ecoloog Dik Vonk de opmaat voor een themanummer over de kleur rood in de natuur. Over het thema van déze Toorts zult u van zijn hand dus niets lezen. Niet omdat er geen blauwe insecten bestaan, er bestaan zelfs hele families van. Aldus Patrick Wokke, elders in dit blad.

De natuur begint naast je voordeur. Ook wanneer je dat niet wilt. Neem nu de stokroos. Een fraaie vaste plant, die het geweldig doet op een zonnige plek in een randje. Ze groeit heel vaak aan de voet van een voor-gevel, dus eigenlijk op de stoep. Er zijn veel verschillende kleuren, ze is een echte cultuurplant.

Nieuw snuitkevertje

Op zoek naar iets anders, kwam ik er toevallig achter dat er sinds enkele jaren op stokroos een nieuw soort snuitkevertje actief is: *Rhopalapion longirostre*, de stokroossnuitkever. De larve leeft in een jong zaad van de stokroos. Om in de grote vrucht een gaatje te kunnen boren, heeft moeder snuitkevertje een extra lange snuit. En de nieuwe soort heeft rossige, rood-bruine pootjes.

Haarlem: nee, Utrecht: ja

Dat is een uitdaging!! Op meer dan tien plekken in Haarlem heb ik goed gezocht. Overal zitten kleine snuitkevertjes op de stokroos, maar met **zwarte** pootjes, en zonder extra lange snuit. Dat is een al lang bekende soort van stokroos: *Aspidapion radiolus*. Het diertje heeft geen officiële Nederlandse naam; stokroosmuisje zou heel goed zijn.

In Bloemendaal heb ik in 2010 éénmaal een snuitkevertje met rode pootjes en een beetje langere snuit gezien. Dit bleek achteraf een mannetje. Bij mijn dochter in Utrecht heb ik uiteraard ook op de stokroos gekeken. En ja hoor, rossige pootjes, langere snui-

ten, dus dáár wel. En in haar tuin géén snuitkevers met zwarte pootjes ...

Kijk in uw stokroos

Het is nu de vraag, of de nieuwe stokroossnuitkever bij ons aan de kust nog niet is doorgedrongen.

Daarom vraag ik u: kijk even naar de bloemknoppen van uw stokroos. De extra lange snuit van het vrouwtje valt meteen op. En de kleur van de pootjes ook: rossig, rood of bruinrood, en dus heel anders dan de zwarte pootjes van de 'oude' soort, het stokroosmuisje. Wanneer u de nieuwe soort vindt, dan lees ik het graag op dhvonk@haarlem.nl, graag met datum en vindplaats, het liefst straat + huisnummer. Als u toch kijkt, let dan even op of de soort met de zwarte pootjes ook aanwezig is; dat ook graag opgeven. Het kan natuurlijk ook op www.waarneming.nl.

Nieuw verdringt oud

Bij andere algemene, kleine diertjes is het al voorgekomen dat een nieuwe soort de oude verdringt. Zo is het zil-vertisje vrijwel of helemaal verdrongen door het papiervisje. En er is ook al een heel algemene soort hooiwagen compleet verdrongen door een nieuwe soort.

Het is dus extra interessant om via uw waarnemingen na te gaan, of de nieuwe soort de oude soort gaat verdringen.

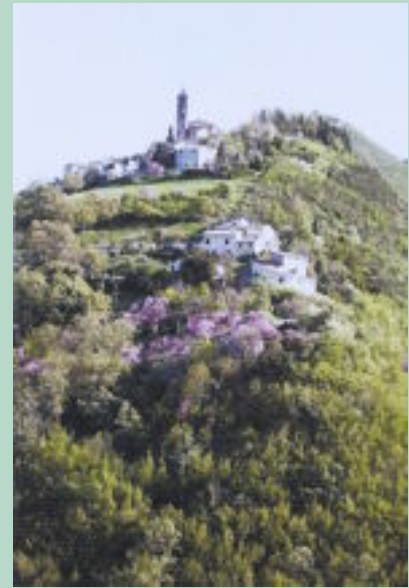
Tekst en foto: Dik Vonk

Foto: Jan-Willem Doornenbal

Brief Clara de Jong

Serrapetrona (MC) Italië, april 2011, bloeiende judasbomen

Hallo Jany,

Mag ik je, zij het wat laat, nog bedanken voor de lieve woorden gesproken op mijn afscheid van 't IVN. Eigenlijk een complete verrassing voor me.

Het album heb ik vele malen doorgekeken en doorgelezen. Het is een fijne herinnering voor me geworden. Het doet mij heel veel goed dat de afdeling 'groeit en bloeit', om het in stijl te zeggen. En steeds maar weer nieuwe, enthousiaste gidsen.

Ik merkte de keren, in de laatste tijd dat ik nog contact had met jullie natuurvrienden, dat 't professioneler gaat dan in de eerste jaren, en met fantastisch resultaat. Ik hoop dat jullie dit volhouden en wens jou en de afdeling heel veel succes daar mee.

Lieve groeten aan iedereen,
Clara

VERGEET-MIJ-NIETJE

Honderden jaren geleden, in de Middeleeuwen, wandelde een ridder met zijn geliefde langs een rivier. Hij plukte voor haar een bosje bloemen, maar viel door de zwaarte van zijn harnas in het water. Terwijl hij langzaam verdronk, gooide hij het bosje nog naar zijn geliefde en riep: "Vergeet mij niet!"

Het Vergeet-me-nietje is verbonden met romantiek en tragiek. Het werd vaak door vrouwen gedragen, als teken van trouw en oneindige liefde.

HYSSOP, familie Lamiaceae

Hyssopus officinalis is een hemelsblauwbloeiende, overblijvende, half-wintergroene, geurende struik. Met lijn- of lancetvormige, gaafrandige blaadjes, die in schijnkransen rond de kantige stengel staan. De blauwe, soms roze, of witte lipbloemen vormen de eindelingse naar één zijde gerichte schijnaren.

De plant floreert op een zonnige, beschutte plaats in kalkrijke grond. Ze groeit dan tot anderhalve meter hoog. Tot vorig jaar groeide en bloeide Hyssop in de kruidentuin van Thijsse's Hof.

Ook op oude muren is de plant zeker tot 1919 waargenomen in Utrecht en Harderwijk, maar ... ongetwijfeld ontsnapt uit apothekers- of kloostertuinen. Hyssop is namelijk een uitgesproken mediterrane plant met verspreiding tot in Iran. Echter, in de juiste omgeving kan de plant zich in Nederland enige tijd handhaven, en zelfs uitzaaien.

Vermeerdering van de plant vindt dan ook plaats door scheuren in de herfst, stekken in voor- of najaar, of uitzaaien

WEDE

Deze koolzaadachtige plant heeft aan zijn uiterlijk te zien helemaal niets blauws in zich. Toch bestond er tot 1700 in Europa een uitgebreide teelt en industrie rond de Wede, vanwege de blauwe kleurstof indigo, die de plant bevat. De kleurstoffen komen vrij als je een waterbad maakt met gekneusde Wede erin, maar dan nog zie je geen blauw. Pas wanneer je de stoffen die je in het waterbad gedoopt hebt, aan

in april. De bloei duurt van juni tot september.

De geslachtsnaam *Hyssopus* is afgeleid van het Griekse *azob* dat *heilig kruid* betekent. *Officinalis* is bekend als *van de apotheek*.

Mét Basilicum, Citroenmelisse, Echte Marjolein, Echte Tijm, Lavendel en Rozemarijn hoort Hyssop tot de zeven balsemkruiden.

Reeds vóór onze jaartelling wordt deze geurige, kleine heester genoemd, beschreven en gebruikt in dankoffers, als keukenkruid en als geneesmiddel. De Joden zien Hyssop als zinnebeeld van de verzoening.

Plinius schrijft in zijn historische encyclopedie al, dat radijs op vijandige voet staat met hyssopplanten. Plant Hyssop bij kool om het Koolwitje af te leiden en bij druiven om de oogst te vergroten.

In de Bijbel, Johannes 19:29, wordt de gekruisigde Christus een in edik[1] gedrenkte spons aangereikt op een hyssoptak. In de nieuwe Bijbelvertaling is Hyssop vreemd genoeg veranderd in Majoraan (2004).

Vanaf de 10de eeuw gebruiken de Benedictijner monniken Hyssop in hun likeuren, waaronder Chartreuse.

Enkele bestanddelen van deze mooie, blauwbloeiende plant zijn onder andere etherische oliën (vooral pinocamphon, pineën en chempheën), looistoffen, flavonglycoside diosmine en hesperidine, en de kleurstof hysopine. Eén van de etherische oliën is antiviraal ontsmettend. Bovendien groeit er op het blad van de plant een penicillineproducerende schimmel.

Met de geneeskrachtige werking tegen maagkrampen, buikpijn, koorts, chronische hoest en – verkoudheid, astma, en infecties van tandvlees moet men zéér voorzichtig zijn. Nóóit gebruiken

de lucht laat drogen, verschijnt de blauwe kleur. Een wat onvoorspelbaar en magisch proces.

Later werd goedkopere indigo uit de acacia-achtige plant *Indigofera* uit India gebruikt, en nog later synthetische indigo. Wede is nu zeldzaam.

Meer informatie hierover op onze website: www.ivn.nl/zuidkennemerland > publicaties > Toorts

tijdens zwangerschappen of bij hoge bloeddruk, en niet langer dan twee à drie weken aaneen. De dampen van Hyssop zijn vaak al voldoende om de luchtwegen te verlichten en psychische stoornissen heilzaam te ondersteunen.

Men kan een klein aantal bloempjes of blaadjes over de sla strooien, om oog- en smaakpapillen met deze zomersalade te strelen. De zeer verwarmende plant helpt eveneens vetten in vlees en vis gemakkelijker te verteren. Behalve de honingbij zijn er diverse solitaire bijen, zoals wol- en metselbijtjes, die zich voeden met nectar en stuifmeel van Hyssop en andere lipbloemigen. De blauwe kleur is namelijk dé bijentrekker bij uitstek.

Voor zover bekend is er één soort vlinder en zijn er verschillende soorten bladhaantjes, snuitkevers, kevers en wantsen, die dol zijn op – of leven van – voeding uit soorten van deze plantenfamilie. Een mooie, vrij algemene kever is de effen lichtgroene schildpadkever. Heel speciaal is wel de *Sehirus bicolor*, de tweekleurige wants, die ik elk voorjaar in groten getale in mijn tuin zie, en die een heel bijzondere broedzorg en voortplantingsrituelen heeft.[2]

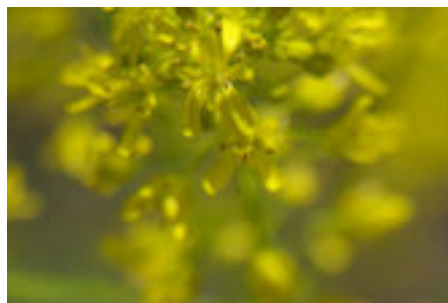
Tot slot nog twee tips:

Een uitstekende gorgeldrank tegen opgezwollen amandelen en ontstekingen in de keel maakt u van Hyssop met vijgen, in water gekookt. Hyssopplanten in de tuin of op het balkon trekt bijen en vlinders aan.

Tekst: Yneke Bettink

[1] een soort dorstlessend azijnwater

[2] Lees hierover in de Oecologische Flora, deel 3, pagina 146; of kijk op onze website www.ivn.nl/zuidkennemerland > publicaties > toorts

Wede: geel maar toch een beetje blauw.
Tekst en foto: Jan-Willem Doornenbal

EEN BLAUWTJE LOPEN

Die opdracht heb ik mijzelf vandaag gegeven. Symbolisch heb ik een spijkerbroek aangetrokken. Spijkerbroeken worden blauw door verf van verschillende soorten indigoplanten. Het is een heel ingewikkeld en tijdrovend proces. In Nederland werd vroeger het inweekproces op zaterdagmiddag ingezet. Men liet het geheel tot maandagochtend intrekken en hing alle stoffen vervolgens te drogen. Daardoor hadden de ververs verplicht vrij op maandag. Hier komt de uitdrukking *een blauwe maandag* vandaan.

Maar vandaag is het vrijdag, de zon schijnt en ik zie vooral het roze en wit van de bloesems en het Fluitenkruid. Ik blijf even luisteren naar een Koolmees die 'zaagt', een vliegtuig dat vliegt en het ritselende blad van de Berken. Ik ruik Sering, bloem van vroeger.

Ik vraag me af of er bomen zijn met blauwe bloesem en of er zoogdieren zijn met blauw in de vacht. Vogels met blauw, ja, die zijn er genoeg, ook hier in de buurt, zoals de Pimpelmezen en de Eksters, met dat stukje blauw dat zichtbaar wordt bij het opvliegen. En de IJsvogel natuurlijk: 'een streep blauw'. Verschillende keren heb ik bij de Leidsevaart staan turen naar de voet van de omgewaaide boom waar IJsvogels in nestelen. Nooit er één zien in- of uitvliegen.

Dan maar letten op blauwe bloemen, al zie ik die aan het begin van mijn rondje ook niet. Wel paarse Judaspenning, witgebloemd Look-zonder-look en de gele bloempjes van de Stinkende Gouwe.

Maar dan, over het bruggetje, wat verscholen, zie ik blauwe bloempjes die me doen denken aan de Vergeet-

mij-nietjes in mijn tuin. Het blad ziet er anders uit en het voelt ook heel anders. Ruwer, stroever en als ik naar de stengel kijk zie ik overal stevige haartjes uitsteken.

Opeens komt de naam Ruwbladig Vergeet-mij-nietje in mijn hoofd. Bestaat die, of bedenk ik dat? Ik lees later dat deze plant hoort bij de ruwbladigen en dat het Ruw Vergeet-mij-nietje bestaat, maar dat het een lage tot zeer lage eenjarige lentebloeier is. En deze plant is best hoog, dus ik denk dat het de Akker- of Bos Vergeet-mij-niet is.

De naam van de plant is een leenvertaling van het Duitse *Vergisse my nit* of *Vergissmeinnicht*, dat daar al in de 15de eeuw voorkomt. In het Nederlands is deze naam als *vergeet mi niet* pas sinds 1546 bekend. Nou ja, pas, ik vind het al een lange tijd.

In verschillende tuinen zie ik Maagdenpalm bloeien. Ik herinner me dat ik ooit eens las dat in bepaalde streken de bruid een kransje van Maagdenpalm op kreeg, tenzij duidelijk was dat zij geen maagd meer was. Dan kreeg zij een kransje van stro. Zo wreed kunnen mensen dus zijn voor mensen in hun eigen omgeving.

Ik zoek dieren met blauw, maar zie alleen maar bloemen met die kleur, zoals hier de prachtige Hondsdraf. Omdat hij zo verscholen in het gras zit, pluk ik een steeltje af en leg het op mijn papier. Als ik de plant en het bloempje bekijk, zie ik niets dat aan een hond doet denken. Maar de naam van deze soort van de Lipbloemenfamilie, is waarschijnlijk afkomstig van het Gotische woord *Gunderaba*, wat wondrank betekent. De plant wordt ook tegen jeuk gebruikt (brandnetels) en werd gebruikt in de bierbrouwerij voordat men hop ging gebruiken.

En dan zie ik aan het eind van mijn straatje opeens het prachtig blauw op de kop van een mannetjes Wilde eend. Hij ligt heel stil met de zon op zijn kop en kijkt me waakzaam aan. Een foto maken mag, maar dichterbij komen niet. Óp komt de eend en weg is het blauw. Maar de foto is het bewijs.

Tekst en foto's: Marisca van der Eem

Levend blauw

Als ik aan natuur een kleur moet toekennen, denk ik in eerste instantie aan groen. Daar ben ik niet uniek in. Meer dan 90% van de Nederlanders noemt deze kleur als hen deze vraag wordt voorgelegd. Natuur wordt nu eenmaal vaak in verband gebracht met de kleur groen. Ook veel natuurorganisaties maken die associatie, hun logo's zijn in het groen uitgevoerd. Het IVN vormt daarop geen uitzondering.

Maar waarom nu groen en niet bijvoorbeeld blauw? Want...de lucht is blauw en ook het water, en van beide is toch best veel in de natuur. Misschien denken veel mensen bij blauw aan jongens (en bij meisjes dus aan roze). Aan dat blauw en dat roze is niets 'natuurlijks', zult u denken. Maar nemen we bijvoorbeeld de beschuit met muisjes: de roze kleur daarvan wordt gemaakt met Karmijn. Dat is een zeer natuurlijke stof die gewonnen wordt uit een insect, namelijk uit de Cochenille-luis. Nu zijn die beestjes nogal klein, dus je hebt er heel wat nodig om Karmijn te maken, zo'n 140.000 voor één kilo. Dus in roze muisjes zit meer natuur dan u denkt! In de blauwe muisjes echter weer niet. Deze kleurstof heet Indigotine en wordt synthetisch bereid. Jammer voor de natuurliefhebber, goed voor de vegetariër.

Ik vraag me af hoeveel levend blauw er eigenlijk in de natuur voor komt. Heel wat, zeker in de insectenwereld komt deze kleur veelvuldig voor. Er is een aantal insecten dat zó opvalt door hun blauwe kleur, dat ze er naar genoemd zijn. Bij de vlinders is er zelfs een hele familie Blauwtjes. Het opvallende hieraan is weer, dat niet eens alle vlinders die tot deze familie behoren, blauw zijn. Blijkbaar hoeft je geen blauw bloed te hebben om tot de familie toegelaten te worden.

Maar niet alleen bij vlinders komt blauw veelvuldig voor, ook libellen en kevers zijn vaak opvallend blauw. Geen idee waarom deze beestjes die kleur dragen, maar blauw is niet van de laatste tijd. Dat bewijst wel een fossiele blauwe kever - een bladhaantje - van 600.000 jaar oud, die nog niet zo heel lang geleden is gevonden. Blauw is voor de natuur dus al een hele tijd in de mode.

Maar toch...als ik aan natuur denk, denk ik nog steeds aan groen, en niet aan blauw.

Tekst: Patrick Wokke

ZON, ZEE EN STRAND

De IVN-zeedag op zondag 17 april 2011 was zeer geslaagd. Het is alweer het zesde jaar dat we dit evenement organiseren.

Natuurlijk speelde het weer een grote rol. We hadden zon en warmte in april, wie had dat kunnen bedenken?!

Ook dit jaar waren er weer veel activiteiten rondom de zee. Naast de strandpost en het vissen met een kornet, hadden we dit jaar twee nieuwe activi-

teiten: jutselen en zeedobbelen.

Jutselen is knutselen met juttersspullen. De kinderen bouwden een piratenkasteel van gejutte spullen. Op de foto is het zeedobbelen te zien: een dobbelquiz met vragen over de zee.

Voor alle activiteiten was veel belangstelling. Kortom, het was een zeer geslaagde zeedag.

Tekst en foto: Cora Miltenburg

KOMKOMMERVIS

Tijdens het zee-evenement werd ook met een kornet gevist. De kinderen konden lopend over het strand een net voorttrekken dat in zee was gelegd. De vangst werd in bakken met zeewater gedaan. De kinderen waren zeer enthousiast bij het zien van enkele levende platvisjes, garnalen en krabbetjes.

Maar wat zou nou de naam zijn van dat kleine zilverkleurige visje? Gids Annemarie wist het antwoord. Ze vroeg de kinderen of de vis naar komkommer rook. Grote hilariteit was het gevolg. Maar na wat aandringen gingen de

neuzen richting het visje en de uitkomst was unaniem: de vis rook naar komkommer. Dan is het spiering, was de conclusie van Annemarie. Maar de kinderen hadden de vis al Komkommervis gedoopt. De ouders vonden al dat ruiken aan de vis maar vies. Maar toch hebben ze het bijna allemaal gedaan en ook hier alomteverbaasd: de spiering ruikt niet naar vis maar naar komkommer.

Inmiddels ging het kornet voor de tweede keer het water in. De vangst werd opnieuw in een bak met zeewater gedaan. Een klein zilverkleurig visje werd er snel uitgehaald. Na er aan geroken te hebben werd enthousiast gemeld dat we weer Komkommervis hadden gevangen.

Wil je zelf ook eens zien wat er allemaal in zee leeft? Kom dan op 28 augustus om 11.00 uur vissen met het kornet bij Parnassia.

Tekst en foto: Esther van den Braak

DE GEWONE EREPRIJS

Hemelsblauw
en toch op aarde,
hemelsblauw
en toch gewoon,
zijn de bloemen
die ik toon-
en daarom van grote waarde.

Blauwer dan
de blauwste ogen,
blauwer dan
het diepste meer.
Ja, ik prijs je
keer op keer.
Waarom zou ik dat niet mogen?

*Uit: Cicely Mary Barker,
Bloemenkinderen van de lente.
Vertaling: Nannie Kuiper*

Foto: Rian Stehouwer

Blauwnageltje

De sering draagt in het Fries nogal eens volksnamen waar de kleur blauw in verwerkt is: *blauwnageltjesboom*, *blauwe nagel*, *blauwnageltje*. Ook in Utrecht, aan de rand van het IJsselmeer komt het woord *blauwnageltje* voor.

Hoezeer die kleur ook als een onverbreekelijk onderdeel van deze volksnaam beschouwd wordt, blijkt wel in Spakenburg en Bunschoten. Daar wordt de gewone (paarsblauwe) sering *blauwnageltje* genoemd en de witte sering *wit blauwnageltje*.

Uit: Van vergeet-me-nietje tot gebroken hartje.

Foto: Margaret Misset

BLAUW BLOEIEN

Blauwe bloem, vertaald in het Grieks, is anthocyaan. En zo heten ook de kleurstoffen die bloemen en vruchten blauw kunnen kleuren. Blauwe en zwarte bessen, blauwe druiven, de schil van de aubergine en rode kool bevatten er veel van. En men zegt ook nog dat ze gezond zijn.

Alle blauwe bloemen, waaronder violen, riddersporen, hortensia's en hyacinthen, bevatten anthocyanen. Ze lossen goed op in water en bevinden zich in de bloembladcellen. De hoeveelheden kleurstof kunnen aardig hoog oplopen, tot wel 30% van het gewicht van gedroogde bloemblaadjes.

Niet alleen blauw

Je zou zeggen, als je blauwe bloemen in je tuintje wilt, neem dan zo'n bloem vol anthocyaan. Dezelfde kleurstoffen kunnen echter ook zorgen voor rode en violette kleuren. De kleurstoffen veranderen van kleur, afhankelijk van hoe zuur het om hen heen is. Dit effect is onder meer bekend van het koken van rode kool. In een basische omgeving, als je bijvoorbeeld kalk erbij zou doen, is de kool erg blauw. Voeg je een scheutje azijn, of een appeltje, aan het kookvocht toe dan kleurt het een stuk roder. Net als in de lakmoesproef: zuur=rood en basisch=blauw.

Hortensia draait het om

Ook bij hortensia's is het bekend dat de kleur van de bloemen verandert afhankelijk van de ondergrond. In zure

grond hebben de bloemen een andere kleur dan in kalkrijke, basische, grond. Je zou nu verwachten dat hortensia's in zure grond rood kleuren en in basische grond blauw. Maar nee, dit gaat precies andersom.

Zuur en metalen

De zuurgraad in de bloembladcellen, waar de kleurstoffen zitten, verandert niet zo maar mee met de zuurgraad van de grond. Het blauw kleuren in hortensia's wordt juist veroorzaakt door opgeloste metalen, vooral aluminium maar ook ijzer, die in de bloemcellen door kunnen dringen. Als de grond zuurder wordt, lossen de metalen op en kunnen gemakkelijk worden opgenomen door de hortensia's. Deze planten zijn zogenaamde hyper-accumulators van aluminium: ze nemen er veel van op en houden het vast. Samen met de anthocyanen zorgt de aluminium voor de blauwe kleur. Wil je blauwe hortensia's, zorg voor zure grond en een scheutje aluminiumsulfaat erbij, maar een paar roestige spijkers willen ook wel helpen.

Bij andere bloemen in de tuin is de kleur niet zo goed te beïnvloeden. Bij vergeet-me-nietjes, korenbloemen en smeerwortel zie je soms roze en blauwe bloemen aan één stengel zitten. Hoe dat nu weer komt?

PS interessante links vindt u op onze website: van de harde chemie tot de praktische tuintips.

Tekst en foto: Jan-Willem Doornenbal

Heimans' kruidenthee

Op de avond van de langste dag van het jaar, een belangrijke dag in de kruidenrij, kunt u zelf gaan ervaren hoe kruiden ruiken en proeven. Er is dan namelijk een excursie in de kruidentuin van de Heimanshof in Hoofddorp. Die avond bezoekt u dan ook alleen de kruidentuin, en blijven oude granen, plassen, moerassen en andere biotopen in deze tuin buiten beschouwing.

Als u naar deze excursie komt, krijgt u een beschrijving van maar liefst zeventig kruiden mee. En Ingrid Sjerps vertelt over de meerdere toepassingen die deze planten kunnen hebben, van medicinaal tot cosmetisch en verfstof. Met anekdotes wordt de informatie smeugig gemaakt.

Jammer is dat er dit jaar geen Wede is aangeplant in de Hof, een kruisbloemige plant waar de blauwe kleurstof indigo uit werd gewonnen. Maar u kunt wel - na de uitleg - met een glaasje heet water en kruiden aan de slag om uw eigen thee samen te stellen: dé remedie tegen alle kwalen.

De kruidenexcursie wordt gehouden op dinsdag 21 juni 2011 van 19.00 uur tot 20.30 uur.

De Heimanshof ligt aan de Wieger Bruinlaan 7 in Hoofddorp. Nadere informatie kunt u krijgen bij Ingrid Sjerps, tel. 023-555 3437 (overdag)

HET WAAIT STRAKS WEL WEG

Jolanda Giling, al jaren lid van het IVN, stuurde ons een aardig stukje over een vreemde eend. Zijn uiterlijk intrigeerde haar, ze ging op zoek naar zijn naam en kwam zelfs meer te weten.

Toen ik hem voor het eerst zag, dacht ik: "Er zit een blaadje op zijn kop geplakt; dat zal straks wel wegwaaien." Een paar dagen later had ik wéér erg in hem. Het 'blaadje' zat nog steeds op z'n kop. Wat mag dat dan wel voorstellen? Mijn nieuwsgierigheid was gewekt ...

Vogelboeken en Google

Als eerste raadpleegde ik mijn vogelboeken. Bij een ervan stond bij de wilde eend een tekeningetje van een witte eend met een kuif op zijn kop. Hij werd aangeduid als tamme eend. Zodra ik wat ruimer in mijn tijd zat, begon ik te googelen. Ik was niet echt verbaasd toen ik even later op de site van Vroege Vogels terecht kwam. Hier stonden waarnemingen vermeld van een witte eend en een witte gans met een kuif. Blijkbaar kwam het wel vaker voor. Met wat doorklikken kwam ik terecht bij de website van de Stichting Zeldzame Huisdierrassen. Daar wordt uitgelegd dat tamme kuifeenden gedomesticeerde eenden zijn, die een gaatje of deukje in hun schedel hebben. De huid groeit er weliswaar overheen, maar hierdoor groeien de veren alle kanten op. Het is dus een latente afwijking, die in sommige gevallen dodelijk kan zijn. Voor ons mensen mag het dan een alleraardigst gezicht zijn, voor de eend zelf is het niet zo leuk.

Wild met kromme bek

Als ik het zo naga, is 'mijn' eend gedeeltelijk een wilde eend, maar hij heeft ook veel weg van de krombekeend. Hierover zegt de eerdergenoemde stichting dat ze vermoedelijk door zeevaarders zijn meegenomen vanuit het Verre Oosten. Ze hebben een platte, brede snavel die krom naar beneden wijst. Samen met de schedel vormt de snavel een halve cirkel. Op 17de eeuwse schilderijen staan wel eens krombekeenden afgebeeld, soms zelfs met kuif. Ze zijn vrij zeldzaam.

Vechten om de vrouw

In elk geval vormt 'mijn' eend met zijn vrouwtje een paar apart. Zij heeft ook de kenmerken van de krombekeend, maar de woerd met zijn kuifje mag toch wel 'een vreemde eend' genoemd worden. Zijn vrouw is wel in trek bij de wilde woerden.

Op een dag was ik getuige van een gevecht tussen 'de kuif' en een wilde eend. Ik was met stomheid geslagen: de wilde eend had gewoon zijn snavel om de keel van 'de kuif' geslagen... Op een gegeven moment dacht 'de kuif' dat hij toch de strijd gewonnen had en meldde zich bij zijn vrouwtje. De wilde eend kwam echter achter hem aan met vooruitgestoken borst en duwde 'de kuif' zó ... plons! het water in.

Tot slot: Veel van deze eenden zijn gewoon te zien in kinderboerderij De Schoterhoeve in Haarlem Noord.

Tekst en foto: Jolanda Giling

HET BLAUWE GEVAAR

Tot mijn verbazing lees ik in de krant dat er dit jaar al blauwalg gesignaleerd is in Haarlem en omgeving, onder andere in het Kennemerbinnenmeer. Het is begin mei 2011.

Ik kan me van de vorige zomer nog herinneren dat het zó warm was, dat een koele duik in een duinmeertje me heerlijk leek. Bij aankomst stond er echter een bord: *negatief zwemadvies i.v.m. blauwalg*. U zult dit vast ook wel eens meegemaakt hebben. Maar weet u ook wat blauwalg nu eigenlijk is?

Ik help eerst even een misverstand de wereld uit: veel mensen denken dat blauwalg de jeuk veroorzaakt die je wel eens krijgt als je in buitenwater gezwommen hebt, de zogenoemde zwimmersjeuk. Maar die twee hebben niets met elkaar te maken. Zwimmersjeuk wordt veroorzaakt door wormenlarfjes van watervogels.

What's in a name?

Blauwalgen worden ook wel blauwwieren genoemd, omdat ze eruit zien als een wier. Maar eigenlijk is dat allemaal misleidend. Het zijn geen algen en geen wieren, maar bacteriën. De officiële naam voor de familie van de blauwalgen is cyanobacteriën, afgeleid van het woord cyaan: blauwgroen. De meeste blauwalgen hebben een blauwgroene kleur. Er komen echter ook andere kleuren voor. De Rode Zee bijvoorbeeld dankt haar naam aan een rode variant van de blauwalg.

Stokoud

Deze bacteriën behoren tot de oudste levende wezens op aarde. Geschat wordt, dat ze zo'n drieënhalf miljoen jaar oud zijn. Het zijn dan ook prima

overlevers, die zich overal thuis voelen. Sommige soorten kunnen temperaturen verdragen van 75 tot 85 graden Celsius.

Het waren de eerste organismen die zuurstof konden maken. Hierdoor hebben ze het ontstaan van hogere diersoorten mogelijk gemaakt.

Levenswijze

Je kunt blauwalgen overal tegenkomen. Niet alleen in zoet en zout water, maar ook op het land. Sommige soorten leven in symbiose (= twee ongelijksoortige organismen leven samen en hebben daar allebei voordeel van) met één bepaalde plantensoort. Zo is er een soort die in de bladholten leeft van de drijvende plant Grote Kroosvaren. Andere leven in de wortels van palmvarens of bij korstmossen.

En dan het zwemwater...

Het verschijnsel waar we de blauwalg het best van kennen, noemen we de algenbloei: een zeer snelle groei van algen. Dit hangt samen met verontreiniging van het water. Je moet het dus zien als een signaal dat er iets niet in orde is. De algenbloei komt voor als de voorwaarden voor groei van de bacteriën het sterkst zijn: een temperatuur tussen de 20 °C en 30 °C, weinig licht, weinig wind en stroming en mineraalrijk water.

In het begin drijven de algen op het water en vormen ze een laag die op olie lijkt. Dan wordt de laag dikker en sterven de algen af omdat ze minder ruimte krijgen. Zo ontstaat er een groenachtige, stinkende brij.

Gevaar niet onderschatten

Hart voor de natuur

Hart voor de Natuur is een coalitie van ruim 30 organisaties die zich inzetten voor de toekomst van natuur en landschap in Nederland. Zij vrezen voor de toekomst, nu het kabinet de komende jaren tot 70% van het natuurbudget schrapt (NRC 26 mei). Ook wil het kabinet allerlei half gerealiseerde plannen stopzetten, zoals de aanleg van recreatiegebieden rond steden en verbindingen tussen natuurgebieden voor dieren.

Als vorm van protest vormden actievoerders op zaterdag 19 februari een groot, groen hart op de Dam in Amsterdam. Vanuit Noord-Holland deden er veertien IVN-ers mee, waarvan vier uit onze afdeling.

De lijst van 24 kwetsbare soorten waarvan het voortbestaan ernstig wordt bedreigd door de bezuinigingen kunt u vinden op onze website www.ivn.nl/zuidkennemerland > publicaties > toorts.

Meer: www.hartvoornatuur.nu

De algen scheiden giftige stoffen af, die alleen gevaarlijk zijn als ze worden ingeslikt. De huid heeft er geen last van. Het zijn dan ook kinderen en huisdieren die de meeste problemen hebben. Kinderen omdat ze tijdens het zwemmen vaak water binnen krijgen. En huisdieren omdat ze zich graag drooglikken.

De verschijnselen worden pas twaalf uur na het zwemmen zichtbaar en lopen nogal uiteen. Van hoofdpijn, huiduitslag, maagpijn, misselijkheid, diarree of koorts, tot pijn in oren of keel, oogirritaties, een loopneus of gezwollen lippen. Ze verdwijnen vanzelf na een dag of vijf.

Zo blijkt een microscopisch kleine bacterie – die vaak zelfs maar uit één cel bestaat – grote gevolgen te kunnen hebben. Ik weet nu waar ik aan toe ben als ik een waarschuwingsbord zie staan: ik ga naar het zwembad of neem een lauwe douche.

Tekst: Albert Laterveer

Foto: blauwalg Reeuwijk; bron: Hoogheemraadschap van Rijnland

HD 3 mei 2011 Nu al blauwalg in zwemwater

HAARLEM - In een aantal meertjes in de omgeving van Haarlem is nu al blauwalg aangetroffen. Het gaat om het Strand Houtrak in Haarlemmerliede en het Kennemerbinnenmeer in Velsen. Vanwege een bacteriologische

HULP GEZOCHT VOOR MUSSENTELLING

Dit jaar viert de Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland haar 60-jarig bestaan. Deze gelegenheid grijpt ze aan om in heel Zuid-Kennemerland plus de Haarlemmermeer de bedreigde huismus te gaan tellen. De Vogelwerkgroep roept daarom iedereen op - ook alle leden en donateurs van het IVN - om mee te doen aan deze telling.

Vogelwerkgroep
Zuid-Kennemerland

De eens zo gewone huismus, die altijd in de omgeving van mensen vertoeft, lijkt langzamerhand uit delen van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer te verdwijnen. Veel mensen vinden dat bijzonder jammer, ze zijn aan die gewone vogel gehecht.

Huismussen tellen

Om maatregelen te kunnen nemen om de soort beter te kunnen beschermen, wil de Vogelwerkgroep eerst een beeld hebben van hoe het precies in deze regio is gesteld met de huismus. Iedereen wordt daarom opgeroepen goed op huismussen te letten en waarnemingen door te geven. Voor het project is een speciale website in het leven geroepen: www.mussentelling.com. Beschikt u niet over internet, geef dan uw waarnemingen door via een speciale folder. Die is op veel plekken verkrijgbaar of op te vragen via telefoonnummer 023-5389481. U kunt tot het einde van het jaar uw tellingen doorgeven.

Al 2000 geteld

Er zijn inmiddels al enkele honderden waarnemingen ontvangen, in totaal gaat het om ongeveer tweeduizend huismussen.

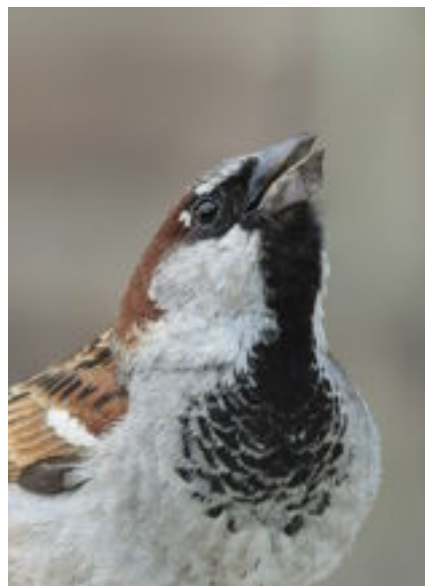
De meeste waarnemingen komen uit

Haarlem en de Haarlemmermeer. Ook uit andere plaatsen, alleen IJmuiden blijft wat achter.

De verkoop van mussenhotels loopt ook goed. Er waren er half mei al ruim honderd verkocht. Ze kosten € 15 per stuk en zijn via de website te bestellen.

Tentoonstelling

Om het verhaal van de bijzondere huismus goed te vertellen, is er een tentoonstelling ingericht over stadsvogels in het algemeen en de huismus in het bijzonder. De expositie is te zien t/m 29 juni 2011 in het Pieter Vermeulen Museum, Driehuizerkerkweg 34 rood in Driehuis.

Fotowedstrijd

Ook organiseert de Vogelwerkgroep een fotowedstrijd. Natuurlijk over huismussen, maar ook foto's van vogels rond het huis kunnen ingestuurd worden. Er zijn twee leeftijdscategorieën: tot en met 15 jaar, en 16 jaar en ouder. Inzenden van de foto's verloopt via de website mussentelling.com. De inzendingstermijn loopt tot 31 augustus.

Tekst: Johan Stuart

Foto: Cis Schut

Het huismussenproject is mogelijk gemaakt door bijdragen van de gemeenten Haarlem, Bloemendaal, Haarlemmerliede/Spaarnwoude en Zandvoort, en door Rabobank Haarlem eo, PWN, Vogelbescherming en het Bosselaarfonds.

WAUW! BLAUW!

Wie ooit voor het eerst een IJsvogel of een Blauwborst zag, deelt vast mijn verwondering. Dat blauw is werkelijk oogverblindend. Hoe komt zo'n vogel aan die kleur, vroeg ik me af en ben op zoek gegaan naar een antwoord.

Ik denk niet dat ik hét antwoord heb gevonden. Maar wat ik aan informatie tegenkwam, is interessant genoeg om het aan u door te geven. Kleur bij vogels kan op drie manieren ontstaan. Voor twee daarvan zijn kleurstoffen verantwoordelijk, de andere kleuring ontstaat door lichtinval.

Regenboogkleuren

Iedereen kent kleuring door lichtinval. Denk maar aan een zeepbel, parelmoer, of een laagje olie op het water. Door het breken van het licht op de oppervlakte van de zeepbel, zie je alle kleuren van de regenboog. De kleuren veranderen als het licht er anders op valt, en als je hem vanuit een andere hoek bekijkt. Dit wordt iriseren genoemd en de kleuren die ontstaan zijn iriserende kleuren. Het proces wordt veroorzaakt door meervoudige weerkaatsing van het licht in half-doorzichtig of dun materiaal.

Maar nu de IJsvogel. Die is overwegend blauw. De veren van zijn kop en vleugels zijn iriserend blauwgroen, de baan midden op zijn rug is kobaltblauw. Mannen en vrouwen zijn gelijk van uiterlijk, alleen aan de snavelaanzet herken je de sexe.

Bijzondere verenstructuur

Daar net sprak ik van lichtweerkaatsing in half-doorzichtig of dun materiaal. Daar valt een IJsvogeltje toch niet onder, zou je zeggen. En toch is dat wél zo. Dat komt door de bijzondere structuur van zijn veren. Een vogelveer heeft een fijne, ingewikkelde structuur, met een hoofdstam met takken en vele vertakkingen. De kleinste vertakkingen hebben haakjes die in elkaar grijpen, en daardoor een hoeveelheid lucht afsluiten. De kleuren ontstaan niet in de veren, maar in de dunne luchtlaagjes rondom de veren. Bij een Kolibrie en een Pauw heb je hetzelfde effect.

Kleur heeft functie

Ik vertel meteen even iets over de functie van kleuren bij vogels.

In zijn algemeenheid kun je zeggen dat kleurenpracht bij vogels in het voorjaar en de zomer voorkomt en dan ook meestal alleen bij mannetjes. Het heeft te maken met het zekerstellen van het nageslacht. Hoe mooier, hoe aantrekkelijker.

Wauw! Blauw!

Bart Peeters heeft ooit in zijn tv-programma *Hoe? Zo!* laten zien hoe Pimpelmeesdames geïmponeerd worden door de blauwe pet van de heren en dan ook de mooiste uitzoeken. De petjes werden geheel of gedeeltelijk ingesmeerd met olie die ultraviolet licht weerkaatst. Wij mensen kunnen dat licht – dat naast het ‘gewone’ licht door de zon wordt uitgestraald – niet waarnemen, veel dieren echter wel. UV-licht zorgt er voor dat bepaalde kleuren meer oplichten en zelfs, dat er kleuren naar voren komen die anders niet te zien zouden zijn. Het gaat hier om de iriserende kleuren, met name blauw. Het experiment liet zien dat de dames wel degelijk verschil zagen tussen de mannenkopjes met een klein beetje olie of met veel olie. Zij kozen onmiddellijk voor de mannen met het meeste blauw in de pet, dus met de meeste olie op de kop. De kijker kon het hele proces volgen via een speciale UV-camera en zag in zwart-wit duidelijk de verschillen tussen de mannenkopjes. Hoe meer olie, hoe donkerder het kopje kleurde en hoe geliefder de man was bij de dames. Een ander voorbeeld zijn de bijen, die UV-straling ook waarnemen, en daardoor sommige - voor ons onopvallende - bloemen veel beter zien.

Slimme kleuren

Bij de IJsvogel heeft kleur echter een andere functie. Door het iriserende blauw is de vogel als hij over het water scheert, minder goed zichtbaar voor roofvogels. Zo kan hij ongestoord naar voedsel zoeken. Zijn prooi, de vis, ziet de vogel echter ook bijna niet, door zijn roestbruine buik.

Kleur door voeding

Terug naar het ontstaan van kleur, dit keer door kleurstoffen. De twee belangrijkste zijn carotenoïden en melaninen. De carotenoïden zijn natuurlijke, plantaardige kleurstoffen, verantwoordelijk voor de kleuren geel, oranje en rood, en alle nuances en worden via de voeding opgenomen. Dit proces start direct als de veren worden gevormd. Afwijkingen in deze kleurvorming zijn veelal een voedingsprobleem en minder vaak een erfelijk probleem.

Flamingo's zijn van oorsprong roze/rood van kleur. In dierentuinen gehouden werden ze op den duur steeds valer van kleur. Totdat men er achter kwam dat het aan de voeding lag. Toen zij hun natuurlijke voeding (garnaaltjes) te eten kregen, kwamen de Flamingo's weer op kleur.

Inmiddels weten we dat er wel 275 van deze natuurlijke kleurstoffen bestaan en dat ze voorkomen in tal van voedingsmiddelen, zoals wortelen, boerenkool, bessen, vruchten en vis.

Erfelijk kleurproces

De andere kleurstoffen die zorgen voor kleur van de veren zijn de melaninen, organische pigmenten. Ook bij mensen zijn deze pigmenten nodig voor bijvoorbeeld de haarkleur. Bij vogels zijn zij verantwoordelijk voor zwart/bruin en geelbruin tot roodbruin. Dit kleurproces begint al bij de bevruchte eicel. Na de eerste celdelingen worden de basiskleurcellen gevormd, die via een transportsysteem naar de veerzakjes gaan. Dit proces is erfelijk bepaald; iedere afwijking in het proces kan van invloed zijn op de kleur van de vogel. Albinisme en leucisme ontstaan bijvoorbeeld door een bepaalde verstoring van dit proces.

Tintverschillen ontstaan door de concentratie van de kleurstof: minder geconcentreerde kleurstof, geeft een lichtere (hoofd)kleur. Als het goed is, heeft elke veer altijd zwarte en bruine pigmenten, en dat is niet alleen om de kleur te bepalen. Het bruine pigment zorgt namelijk ook voor de stevigheid van de veren en het zwarte pigment voor de slijtvastheid.

Versleten winterkleed

Veren zijn echter niet zó stevig en slijtvast dat ze een vogelleven lang mee gaan. Daarom wisselen vogels - met per soort een eigen regelmaat - van verenpak: de rui.

Het prachtige kleurrijke voorjaarspak van sommige mannen komt te voorschijn als zij hun onopvallende winterpak uitdoen. Bij de vinkachtigen is hun zomer- of prachtkleed is eigenlijk een versleten winterkleed. De veren zijn in het najaar nog voorzien van bruinige veerrandjes, die de opvallende kleuren afdekken. In het voorjaar zijn die randjes echter zover afgesleten, dat de kleuren tevoorschijn komen. Slijtage van veren komt meestal voor bij de kleinere veerpartijen van kop, borst en hals.

Als we naar de IJsvogel kijken: de jonge IJsvogels hebben een valer verenkleed met donkergrijs gerande borstveren. Ik weet het niet, maar het zou kunnen dat hun mooie, volwassen kleuren schuilgaan onder dit vale pak en dat het een kwestie is van slijtage voor we dat te zien krijgen.

Blauwe borst

Om het verhaal rond te krijgen, moet ik eigenlijk nog iets vertellen over de Blauwborst. Maar ik ben niet te weten gekomen hoe hij aan die kenmerkende blauwe vlek op zijn borst komt. Tot zo'n vijftien jaar geleden nam men aan dat alle kleuren blauw ontstonden door iriseren. Maar in 1995 werd ontdekt dat de felblauwe kleuren van de blauwe mandarijn pitvis worden veroorzaakt door een kleurstof, een blauw cyaan (buiten de grafische wereld ook wel turquoise genoemd) pigment, waarvan de chemische structuur nog niet bekend is. Men verwacht bij meerdere vissen of amfibieën blauwpigmenten tegen te komen.

Ik kan u ondanks dit aardige weetje niet vertellen of de Blauwborst zijn kleurige borst te danken heeft aan een kleurstof, of dat wij die kleur zien door het iriseren, zoals ik in het begin van het artikel heb uitgelegd.

*Tekst: Jonne Misset
Foto's: Ed van Zoonen*

Activiteitenprogramma Zomer 2011

IVN, Vereniging voor Natuur- en Milieueducatie, afdeling Zuid-Kennemerland

Meer informatie over onze activiteiten op www.ivn.nl/zuidkennemerland

Zondag 19 juni 11.00 – 12.15 uur
Kinderdag op boerderij Zorgvrij. Thema: Water

⊙ Receptie van Boerderij Zorgvrij, Spaarnwoude

Maandag 20 juni 19.00 – 21.00 uur
Avondexcursie Oeverwaluwen Toolenburgerplas

⊙ Parkeerplaats Toolenburgerplas Hoofddorp

Dinsdag 21 juni 19.00 – 20.30 uur
Kruiden in de Heimanshof Hoofddorp
⊙ De Heimanshof, Wieger Bruinlaan 7, Hoofddorp
ⓘ Zie ook het artikel op pagina 10

Zondag 26 juni 12.00 – 13.30 uur
Excursie Waterbeestjes Poelbroek

⊙ einde van de Bernadottelaan bij de Meerwijkplas

Maandag 27 juni 19.00 – 22.00 uur
Oeverwaluwen ringen, Toolenburgerplas

Meer info: zie 2e sessie op 18 juli

⊙ parkeerplaats Toolenburgerplas, Hoofddorp

Donderdag 30 juni 20.00 – 21.30 uur
Zeedorpenlandschap Zuidduinen Zandvoort
⊙ parkeerwachtershuisje Ir. G. Friedhoffplein, Zandvoort-ZW

Zondag 3 juli 2011 18.00 – 22.00 uur
Bloemen, Vlinders en duinvalleien: het Kraansvlak
Net weer open: Wurmenveld, Kraansvlak, Bloemendaal aan Zee en Duinpieperpad: zeedorpenlandschap en duinvalleien.
⊙ Spoor-fiets-tunneltje in Zandvoort-Noord, te bereiken via het Visserspad, met de auto via Zandvoort-Noord, einde Wattstraat. Goede schoenen, drinken en iets te eten mee.
ⓘ Jacqueline van Klaveren 06-15456107

Zondag 17 juli 2011 12.00 – 14.00 uur
Leven op zes poten
Ontelbare soorten insecten zijn er. Vele zo klein, dat je ze niet ziet. We lopen met ogen op steeltjes en ontdekken wie waar leeft en waarom. Niet geschikt voor kinderen.
⊙ AWD ingang OASE (let op! Nieuwe ingang!)
ⓘ Jacqueline van Klaveren 06-15456107

Maandag 18 juli 2011 19.00 – 22.00 uur
Ringen Oeverwaluwen
Door ringen kan inzicht verkregen worden in leeftijd en gezondheid. Het project wordt nu voor de 2e keer uitgevoerd.
⊙ Parkeerplaats Toolenburgerplas, Hoofddorp
ⓘ 023-5636888 marcel.schalkwijk@quicknet.nl

Donderdag 21 juli 2011 19.30 – 21.00 uur
Fietsexcursie Natte Duinvalleien Zuidervlak
Natte duinvalleien, met drie soorten Gentiaan, Krielparnassia, Geelhartje en wellicht een late orchidee. Ook Hazelwormen!
⊙ Zuidervlak Ingang Duin en Kruidberg
ⓘ Yneke Bettink 023-5254995

Zaterdag 23 juli 2011
Natuurwerkdag Duinvliet
We gaan werken op Duinvliet; het mooie bosje voor Elswout. We gaan de Japanse Duizendknoop aanpakken, een plaag.
ⓘ aanmelden via www.ivn.nl/zuidkennemerland

Woensdag 27 juli 2011 19.00 – 20.30 uur
Avondexcursie Eindhovenout
Eindhovenout is een oud landgoed en het reservaat is een restant van de natte laagvlakte tussen Haarlem en de duinen.
⊙ parkeerplaats bij middelbare school Sancta Maria.
ⓘ Dik Vonk 023-5254140

Zondag 21 augustus 2011 11.00 – 12.30 uur
Natuur in de stad Haarlem
Op zoek naar bijzonderheden in de Bolwerken en het Kenaupark. Leilindes op de Grote Markt? Leven in het Spaarne, drijvende bakken groen in de Nieuwe Gracht?
⊙ vóór Albert Heijn (To Go) in het station Haarlem CS
ⓘ Aanmelden graag. Ronald van Zon 023-5492719

Donderdag 25 augustus 2011 18.30 – 20.00 uur
Vruchten, bessen en nazomerbloei
Ook in Groenendaal heeft de zomer vruchten opgeleverd. Welke bessen zijn dat nou?
⊙ Groenendaal; infopaneel parkeerplaats bij het restaurant
ⓘ Wim Swinkels 023-5293302

Zaterdag 27 augustus 2011
Natuurwerkdag in de Buitenhuisbraak
Aan de slag in een mooi rietlandje langs het Noordzeekanaal. Verder met het verwijderen van de (zware) wilgenbosjes maar dan nu met een lier. Helpt u mee?
ⓘ aanmelden via www.ivn.nl/zuidkennemerland

Zondag 28 augustus 2011 11.00 – 12.30 uur
Korvissen bij Parnassia
Met een kor het water in, is een leuke en avontuurlijke manier om te ontdekken wat er allemaal leeft in de zee.
⊙ Strandopgang bij restaurant Parnassia
ⓘ Titus Meijer 023-5314647

Zondag 28 augustus 2011 12.00 – 14.00 uur (>10 jaar)

Op spinnensafari

Spinnen? Vleesslurpende rovers met kaken en klauwen. Weinig lopen veel zien. Niet geschikt voor kinderen onder 10 jaar.

⊙ AWD, Ingang Zandvoortselaan

ⓘ Jacqueline van Klaveren 06-15456107

Zondag 28 augustus 2011 14.00 – 16.30 uur

Heide-excursie in de oude duinen van de Zilk

Voor de Hollandse kust zeldzame en kalkmijdende heidevegetatie. Wilt u weten waarom, kom dan naar deze excursie.

⊙ AWD- ingang bij de Zilk (Joppeweg 1, Noordwijkerhout)

ⓘ Eric van Bakel 023-5290984

Zondag 4 september 2011 10.00 – 12.00 uur

Waterbeestjes in Park Zwanenburg

Een nieuw park met veel water. We gaan kijken hoeveel waterbeestjes hun weg hiernaar toe hebben gevonden.

⊙ Ingang Olmenlaan-IJweg. Start op grote kinderspeelplaats

ⓘ Anneke Wegman 023-5553437 (overdag)

Zondag 4 september 2011 11.00 – 14.00 uur

Roofvogel excursie door Spaarnwoude

Landschappelijke variatie en de vergezichten met meerdere stand- en broedvogelsoorten met jonge aanwas.

⊙ Infoboerderij Zorgvrij aan de Genieweg

ⓘ Eric van Bakel 023-5393507

Donderdag 8 september 2011 19.00 – 20.30 uur

Vruchten en Zaden Leyduin

Het bos maakt zich op voor de herfst. Vruchten en zaden en dieren die een wintervoorraad aanleggen.

⊙ Parkeerplaats Leyduin, Manpadslaan, Heemstede

ⓘ Marc van Schie 023-5351239

Zondag 11 september 2011 11.00 – 12.30 uur

Strandexcursie met kor voor kinderen, Parnassia

Als je daar nieuwsgierig naar bent, ben je hartelijk welkom. We vissen met een kor en ontdekken wat er leeft in de zee.

⊙ strandopgang bij Paviljoen Parnassia in het Nationaal Park

ⓘ Frank Jansen 023-5290984 (Ouders gaan niet mee)

Dinsdag 13 september 2011 18.00 – 19.30 uur

Grote Klaas, Mooie Nel en Dappere Hansje!

Dijkland in Spaarnwoude laat zien hoe een landschap in de loop van 5000 jaar verandert. Zorg voor goede schoenen en zo mogelijk een verrekijker. Niet geschikt voor kinderen.

⊙ Standbeeld Hansje Brinkers, Spaarndammerdijk Spaarndam

ⓘ Aanmelden 023-5379490, cora.miltenburg@gmail.com

Zondag 18 september 2011 11.00 – 12.30 uur

Waterbeestjes Spaarnwoude

Kinderen en hun begeleiders vangen en bekijken zelf waterdiertjes. Neem teiltje, net, e.d. mee.

⊙ infopaneel hoek Vondelweg/ Spaarndamseweg.

ⓘ Dik Vonk 023-5254140

Zaterdag 24 september 2011

Natuurwerkdag AWD

Aan de slag in de Amsterdamse Waterleidingduinen met het wegzagen van de Amerikaanse vogelkers.

ⓘ aanmelden via www.ivn.nl/zuidkennemerland

Zondag 25 september 2011 16.00 – 19.00 uur

Nazomerwandeling Waterleidingduinen

Wandeling van 3 uur met bomen vol bessen en kans op damherten. Neem drinken en eten mee. Toegangkaart verplicht.

⊙ Amsterdamse Waterleidingduinen, ingang Panneland.

ⓘ Aanmelden verplicht via: ivnzk.nazomer@gmail.com

Dinsdag 27 september 2011 20.00 – 21.30 uur

Paddenstoelenlezing

Paddenstoelen in Zuid-Kennemerland, opfriscursus voor gidsen

⊙ NME Ter Kleef, Kleverlaan 9, Haarlem

ⓘ Leo van der Brugge 023-5261584

Zondag 2 oktober 2011 10.30 – 16.00 uur

Paddenstoelendag Elswout

Jaarlijks evenement over de wereld van schimmels en paddenstoelen i.s.m. Staatsbosbeheer. Paddenstoelenexcursies, dialezingen, kinderexcursies, puzzeltocht, knutseltafel, koopwaar.

⊙ Entree Elswout, Elswoutslaan 12a, Overveen. Kom per fiets

ⓘ Jan Saveur 023-5276896

Zondag 16 oktober 2011 10.30 – 16.00 uur

Paddenstoelendag Linnaeushof

Excursiegroepen en een gevarieerd programma rondom paddenstoelen. Kinderexcursies voor 4 t/m 10.

⊙ Linnaeushof, Rijksstraatweg 4 Bennebroek

ⓘ Let op de lokale pers of kijk www.ivn.nl/zuidkennemerland;
Leo van der Brugge 023-5261584

Zondag 16 oktober 2011 08.00 – 10.30 uur

Trekvogelexcursie Hekslootpolder

I.s.m. Vereniging Behoud de Hekslootpolder en Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland. Kijker mee en warme kleding.

⊙ Infopaneel hoek Spaarndamseweg-Vondelweg Haarlem

ⓘ Eric van Bakel 023-5393507

IVN-ZK Activiteitenprogramma - Meer informatie over onze activiteiten op www.ivn.nl/zuidkennemerland

Excursies gaan altijd door, ook als het regent. Aanmelden is niet nodig, tenzij aangegeven.

⊙ = plaats van vertrek; =fiets; ⓘ =informatie; =(ook) voor kinderen;

Foto's

De collage van foto's op de achterpagina is gemaakt met bijdragen van: Esther van den Braak, Jan-Willem Doornenbal, Wim Lutgerink, Ok Overbeek en Jan Saveur.

Rood

Op de achterpagina staan foto's die passen binnen het thema van deze Toorts: BLAUW.

Als u denkt 'dat kan ik ook' stuur dan uw foto in origineel formaat in als bijlage via mail (ivzkc.toorts@gmail.com) voor het thema van de volgende Toorts: ROOD.

Denk er aan dat de foto gemaakt moet zijn in Zuid-Kennemerland!